

Finansdepartementet
fi.remissvar@regeringskansliet.se,
fi.ofa.k.remissor@regeringskansliet.se

Remissvar över Nätt och jämnt- Likvärdighet och effektivitet i kommunsektorn SOU 2024:50

Mottagarens ärende nr Fi2024/01521

Inledning

Region Västerbotten har tagit del av och getts möjlighet att lämna synpunkter på betänkandet, Nätt och jämnt - Likvärdighet och effektivitet i kommunsektorn (SOU 2024:50).

Region Västerbotten noterar att dagens utjämningsystem inte tillräckligt jämnar ut de strukturella skillnader som finns mellan olika kommuner och regioner. De kommuner och regioner som har högst skatteläge är också de som ofta kämpar mest med välfärden, samtidigt som de har glesa strukturer, få invånare och en demografiskt utmanande situation i förhållande till riket. För mindre kommuner leder frånvaro av agglomerationsfördelar, i kombination med svaga (små) organisationer inom både offentligt och civilsamhälle, till en generell kapacitetsbrist som gör att kommunerna helt enkelt inte har utrymme att kunna utveckla, söka stöd eller göra annat som inte är direkt kopplat till det som åligger dem i lag.

Norra Sverige befinner sig i en exceptionell utveckling kopplad till samhällsomvandlingen och den gröna omställningen och står därmed inför stora utmaningar gällande bland annat kompetensförsörjning, bostäder, infrastruktur och kommunal och regional service. Som föregångare i omställningen är det svårt att värdera vilken påverkan nya variabler kan komma att få. I det sammanhanget kan även nämnas att Norra Sveriges kommuner och regioner bidrar till det nationella välståndet genom det uttag av naturresurser som görs i form av skog, malm, vattenkraft, med mera; samt genom den beskattning som görs av fastigheter. Naturresurserna möjliggör en grön och hållbar energiproduktion samt är en omfattande variabel för välstånd och välfärd på nationell nivå i Sverige. Norra Sveriges kommuner och regioner har ofta en strukturellt utmanande situation, ett högt skatteläge och vinsterna från naturresurserna kommer inte dessa kommuner och regioner fullt ut till godo. En förändring av beskattningsrätten för naturresurser och fastigheter för Norra Sveriges kommuner och regioner skulle kunna vara ett annat sätt att förstärka deras drifts- och utvecklingskapacitet.

Region Västerbotten stödjer utjämningskommitténs utredning i stort och ser positivt på att staten tar ett helhetsgrepp om den kommunala utjämnningen. Regionen anser att utredningen belyser väsentliga delar och att föreslagna förändringar sammantaget innebär ett närmande mot målsättningen om likvärdiga ekonomiska förutsättningar trots skillnader i skattekraft och strukturella förutsättningar. Det är viktigt att modellen och dess komponenter även fortsättningsvis utvärderas och hålls uppdaterade för att träffsäkerheten, syftet och förtroendet för den kommunalekonomiska utjämnningen ska upprätthållas.

Region Västerbotten lämnar följande synpunkter, förslag och invändningar.

Principer för användning av riktade statsbidrag (avsnitt 4.2)

Region Västerbotten tillstyrker betänkandets förslag att statsbidragen som huvudregel ska vara generella, liksom att de principer och de undantag som föreslås ska prövas och antas av riksdagen samt vara styrande för framtiden.

Regionen anser, i likhet med bland andra tidigare utredningar, att det finns ett behov av att förbättra och förenkla hanteringen av riktade statsbidrag och bedömer att färre riktade statsbidrag till förmån för generella statsbidrag skulle kunna gynna fler kommuner och regioner och därmed göra systemet mer likvärdigt för befolkningen i Sverige. Den stora mängden riktade statsbidrag gör det svårt för både kommuner och regioner att planera och styra sina verksamheter samt leder i många fall till ökad administration.

Kriterier för utformning av riktade statsbidrag (avsnitt 4.3)

Region Västerbotten tillstyrker betänkandets förslag på skärpta beredningsrutiner och utformningskriterier för riktade statsbidrag.

Regionen anser att den stora mängden riktade statsbidrag gör det svårt för både kommuner och regioner att planera och styra sina verksamheter. Utlysningar och anvisningar som kommer med för kort varsel är i dagsläget ett problem för regionerna. Bland annat påverkar det möjligheten att uppnå de avsedda effekterna. Information om tidsbestämda statsbidrag bör därför delges minst ett år innan de är tänkta att börja gälla.

Översyn av inkomstutjämnings (Avsnitt 5)

Region Västerbotten tillstyrker föreslagna förändringar i inkomstutjämnings.

Regionen anser att föreslagna förändringar sammantaget innebär ett närmande mot målsättningen om likvärdiga ekonomiska förutsättningar. Det är viktigt att modellen och dess komponenter löpande utvärderas och hålls uppdaterade för att träffsäkerheten, syftet och förtroendet för den kommunalekonomiska utjämnings ska upprätthållas.

Översyn kostnadsutjämnings för kommuner och regioner (Avsnitt 6–7)

Region Västerbotten tillstyrker sammantaget förslaget till förändringar i kostnadsutjämnings.

Regionen anser att utredningen har belyst väsentliga delar och att ändringarna i stort styr mot en mer ändamålsenlig kompensation för strukturella behovs- och kostnadsskillnader.

Förskoleklass och grundskola (avsnitt 6.4)

Region Västerbotten delar betänkandets förslag att ersättningar för befolkningsförändringar tas bort och ersätts av en ny gleshetsersättning.

Regionen känner att det är viktigt att en ny gleshetsberäkning kompenserar bättre för obligatorisk utbildning i glesbygd. Enligt figur 6.13 ser den nya beräkningen ut att vara ett steg i rätt riktning och regionen ser positivt på utredningens förslag.

Region Västerbotten delar betänkandets förslag om kompensation för skillnader i socioekonomi mellan kommuner i kostnadsutjämnningen för förskoleklass och grundskola.

Regionen instämmer med utredningen att en kompensation för socioekonomiska skillnader bör finnas oavsett förekomsten av kunskapsbidraget. Socioekonomiska skillnader har för stor påverkan för att den ska ligga utanför kostnadsutjämnningen. Tabell 6.9 understryker att landsbygdskommuner får en del kompensation för sina förskoleklass och grundskolekostnader utifrån den socioekonomiska ersättningen. Regionen anser att det är bra att förskoleklass och grundskoleklass inkluderas i den socioekonomiska komponenten.

Befolkningsminskning (avsnitt 6.9)

Region Västerbotten delar inte utredningens förslag på att ställa högre krav på anpassning och minska kompensationstiden från 10 år till 5 år.

Utredningen anser att dagens kompensation under 10 år är en för lång tidsperiod och att det borde kunna ställas högre krav på anpassning. Därför föreslås en period av 5 år i stället. Regionen anser att i riktigt små kommuner med befolkningsminskning har de redan fullgjort en rimlig anpassning. Kommunerna har fortfarande krav på sig att leverera på en viss nivå i de obligatoriska verksamheterna och kan därmed inte krympa dessa mer även om befolkningen minskar. Regionen anser att för de minsta kommunerna bör kompensationen fortsatt vara 10 år.

Resekostnader (avsnitt 7.2)

Region Västerbotten tillstyrker inte fullt ut utredningens förslag om resor i merkostnadskomponenten för gleshet.

Region Västerbotten föreslår att det ska vara en högre ersättning för reskostnader än i betänkandets modell. De norra regionerna har generellt högre kostnader för transporter samtidigt som denna post är viktig för att åstadkomma jämlik vård. Regionens bedömning är att gleshetskompensationen för resor inte fullt ut tar hänsyn till hur vårdbehovet ser ut i olika delar av regionen. Är vårdtyngden högre i mer glesa delar av regionen kan det innebära högre resekostnader än den justering som föreslås där resor är baserat på hela regionens vårdtyngd i förhållande till riket. Ett ökat nyttjande av exempelvis ambulanshelikopter är ytterligare en kostnad som kan kopplas ihop med gleshet och långa avstånd.

Översyn av kostnadsutjämning för kollektivtrafik (avsnitt 8)

Region Västerbotten tillstyrker förslaget till kostnadsutjämning för kollektivtrafiken

Region Västerbotten tillstyrker i stort förslaget till kostnadsutjämning för kollektivtrafiken och förordar att i län där även kommuner finansierar kollektivtrafik, så ska länen själva få utforma sin utjämning.

Region Västerbotten ser dock att utredningens problematisering av kollektivtrafiken i Västerbotten är felaktig.

Kostnadsunderlag och kostnadsdefinitioner (avsnitt 8.2.4)

Region Västerbotten vänder sig mot den beskrivning som ges av utformningen av den allmänna kollektivtrafiken i Västerbotten

Utredningen problematiserar kring det sätt som regionen och olika kommuner i Västerbotten har valt att utforma och definiera den allmänna kollektivtrafiken. Det ordval och den anda som det skrivs i indikerar att de val som gjorts i utformningen på något sätt är felaktiga. I själva verket handlar det om olika sätt att hantera sitt respektive behov av kollektivtrafik utifrån resandebehovet och inom ramen för det kommunala självstyret.

Trafiken är planerad och beställd utifrån när resandet till största delen finns och eftersom den utformas som allmän kollektivtrafik kan även andra behov av resor tillgodoses. I Västerbotten kan exempelvis gymnasieelever samt andra resandegrupper som har behov av mobilitet få detta behov tillgodosett genom den allmänna kollektivtrafiken. Det bör egentligen inte ses annorlunda än när stomlinjenätet inom ett län planeras för att tillgodose en stor del av behoven av resor till och från vårdinstanser. Att de olika valen medför att kostnader i kommunerna fördelas och redovisas på olika sätt, blir givetvis en försvårande omständighet när man ska försöka utforma ett utjämningsystem, men det systemet är inte viktigare än de verksamheter som det förväntas stödja.

Utformning ska snarare ses som att Västerbotten genom den allmänna kollektivtrafiken bidrar till mobilitet för alla. Skolskjuts är en transport som endast kan användas av en begränsad grupp utifrån att de beviljats skolskjuts. I andra delar av landet finns initiativ där lagstiftningen åsidosätts genom att tillåta övriga resande än de som beviljats resa med exempelvis skolskjutsar. Västerbottens arbete med att etablera allmän kollektivtrafik är i enlighet med gällande lagstiftning och innebär att fler har möjlighet att resa hållbart.

Uppdaterade kostnadsdata har stor betydelse för den statistiska analysen (avsnitt 8.2.5)

Region Västerbotten delar inte bilden att det är inflationen som kraftigast förklaringsfaktor för ökade kostnader för kollektivtrafiken, åtminstone inte i Västerbotten

I Västerbotten har kostnadsutvecklingen för drivmedel som påverkat regiontrafikens trafikavtal. Det faktum att en stor andel av regiontrafiken i Västerbotten upphandlats mellan åren 2016 och 2022 har haft inverkan på trafikkostnaderna och överprövningar av upphandling med korttidsavtal under 2022 och 2023 har också inneburit höga trafikeringskostnader.

Utjämnningen mellan kommunerna (avsnitt 8.2.7)

Region Västerbotten delar inte bilden av ansvarsförhållandet för kollektivtrafiken i Västerbotten

I Västerbotten är det Region Västerbotten som är regional kollektivtrafikmyndighet och därmed ansvarig för kollektivtrafiken. Delskatteväxling genomfördes 2019 som en följd av att beslut fattades att Region Västerbotten är länets regionala kollektivtrafikmyndighet. Länets kommuner finansierar den inomkommunala kollektivtrafiken, vilket i sådana fall kan betraktas som tillköp av kollektivtrafik. Detta påverkar dock inte ansvaret för kollektivtrafiken kopplat till lag (2010:1065) om kollektivtrafik.

Fördelning av standardkostnaden i län med delat huvudmannaskap bestäms inom länet (avsnitt 8.3.3)

Region Västerbotten ställer sig bakom att kommunerna och regionerna själva bestämmer fördelningen av standardkostnaden mellan kommunerna.

Förslaget för att hantera delat huvudmannaskap är i grunden bra. Det lämnar utrymme för de berörda länen att utforma sin egen utjämnning, där man kan bygga in sina egna förutsättningar på ett bättre sätt. Här lämnas en öppen dörr för fortsatt utveckling av egentligen hela modulen för utjämnning av allmän kollektivtrafik. Det är dock mycket viktigt att det finns en regel som träder in om eller när parterna inte kommer överens. Det är fullt rimligt att alla kommunerna får länets standardkostnad och att fördelningen mellan kommuner och region blir 50/50 i det fall parterna inte kommer överens.

Det andra lösningsförslaget är alltför otydligt och allmänt hållet för att ännu kunna användas, men är mer en vägledning till hur kommunerna själva kan börja tänka för att utforma sin egen utjämnning. Ett sådant regioninternt utjämnningssystem kan tänkas bli allt från väldigt detaljerat och komplicerat till väldigt allmänt hållet. Utan att ha något eget förslag därvidlag tänker vi att det bör finnas ett ramverk som man måste hålla sig inom, det vill säga ett urval av vilka parametrar och vilken detaljeringsgrad som man kan arbeta inom. För att stimulera utveckling och kreativitet på området är det kanske bättre att de hanteras inom en förordning än inom en direkt lagtext. Det är också viktigt att tydligt ange i vilka instanser som beslutet om den inomlänsliga

överenskommelsen behöver fattas. Vi delar också uppfattningen om att Trafikanalys är det verktyg som i första hand bör användas och utvecklas som grund för de beräkningar och analyser som behöver göras.

Införandebidrag (Avsnitt 11)

Region Västerbotten instämmer och har förståelse för att införandebidrag kan vara nödvändigt för de regioner som påverkas negativt av förändringarna i det kommunalekonomiska utjämningsystemet.

Det är inte lätt att snabbt anpassa verksamheten till nya ekonomiska förutsättningar och därför är det bra att det finns införandebidrag som dämpar stora negativa ekonomiska effekter för enskilda regioner. Effekten av införandebidrag är dock att de regioner som enligt utredningen bör få höjda bidrag inte får kompensation fullt ut. Regioner som enligt utredningen gynnas ekonomiskt är ofta också regioner med ett svagare ekonomiskt utgångsläge. Region Västerbotten anser att det borde övervägas om införandebidragen kan finansieras med ett separat statsbidrag i stället för inom det kommunalekonomiska utjämningsystemet. Detta skulle i ännu högre grad säkerställa att den kommunalekonomiska utjämnningen ger regioner likvärdiga ekonomiska förutsättningar trots skillnader i skattekraft och strukturella förutsättningar.

Regionstyrelsen 2024-10-22, § 210